

Situering

‘Oost, west, thuis best’. ‘Zoals het klokje thuis tikt, tikt het nergens’. ‘Eigen haard is goud waard’. Of voor de gevorderden: ‘Beter rapen aan eigen dis dan elders vlees of vis’.

Thuis is meer dan een dak boven het hoofd. Het is een plaats waar gevoelens en herinneringen aan vasthangen. Voor veel ouderen is het de plek waar ze al meer dan een halve eeuw wonen en kinderen hebben grootgebracht. De woning fungeert vaak ook als appeltje voor de dorst, een ‘gratis’ woonplaats – kosten aan een verouderde woning niet meegerekend – wanneer de hypotheek is afbetaald en het vooruitzicht op een klein pensioen nadert.

Heel wat ouderen wensen dan ook in die woning te blijven wonen. Want, ‘een oude boom verplant je niet’. Ze worden hierin ondersteund door het Vlaamse ouderenbeleid (Vandeurzen, 2014; Beke, 2019; Jambon, 2019). ‘*Ageing in place*’, het vakbegrip hiervoor, impliceert dat ouderen best deel blijven uitmaken van ‘de maatschappij’. Wanneer ouderen zorg nodig hebben, hoeven ze daarvoor niet te verhuizen naar gespecialiseerde zorgvoorzieningen. Volgens het beleidsideaal kunnen ze rekenen op zorg ‘*door de maatschappij*’, denk daarbij aan zorg door familie, vrienden en burens, kortom: vermaatschappelijking van de zorg.

Binnen het *ageing-in-place*-paradigma is er amper oog voor de ruimtelijke context. Dat is opmerkelijk, aangezien elke oudere wel ergens woont, in een woning en buurt met specifieke sterkten en zwakten zoals (een gebrek aan) winkels, (on)veilig verkeer, enzovoort. De Amerikaanse gerontoloog Golant (2015: 8) zegt daarover: “*Het is [in het dominante beleidsparadigma] alsof woningen, gebouwen, buurten, gemeenschappen en regio’s waar ouderen wonen (...) geen invloed hebben op het geluk van ouderen, hoe ze zich voelen, of ze zelfstandig kunnen wonen en of ze een gezond leven kunnen leiden*”. Ook Hash e.a. (2015: 4-5), die onderzoek deden naar ouder worden in landelijke gebieden, stellen dat het debat over vergrijzing zonder (ruimtelijke) context wordt gevoerd: “*In de meeste discussies over vergrijzing, wordt vergeten dat mensen niet ouder worden in een ruimtelijk vacuüm. Iedereen wordt ergens ouder en die plaats heeft een impact*”.

We moeten ons dan ook de vraag stellen of de huidige woonsituatie van ouderen altijd de juiste context biedt om ouder te worden. We zijn de voorbije decennia massaal buiten de stads- en dorpskernen gaan wonen, in weinig compacte, maar op automobilititeit afgestemde omgevingen (De Decker, 2004; 2011; Bieseman e.a., 2018). Kunnen mensen in deze context op een veilige manier naar de bakker, de dokter of bij vrienden op bezoek? Deze vraagstelling is voor ouderen in het bijzonder relevant omdat, met het ouder worden, een afname van de persoonlijke mobiliteit vaak onvermijdelijk is: *“Nog niemand heeft het eeuwige leven bereikt en gezond dood omvallen wordt steeds zeldzamer”*, aldus epidemioloog Bonneux (2021). Of in de woorden van gerontoloog Dominique Verté (2015): *“Niet iedereen sterft fit”*.

De vraagstelling *“hoe ervaren ouderen hun woonsituatie?”* vormde de insteek voor vier verschillende onderzoeksprojecten. In 2014-2015 bevroegen we, in opdracht van de provincie West-Vlaanderen, pensioenmigranten die naar de kust verhuisden. De provincie stelde een (grote) stijging van het aantal en aandeel ouderen in de kustregio vast (gevoed door pensioenmigratie) en vroeg zich af: (1) hoe de verhuisbewegingen van en naar de kust eruit zien; (2) wat de verhuisredenen van de ouderen zijn, wat hun woonwensen zijn en welke verhuisintenties en woon- en zorgverwachtingen ze nog hebben en (3) welke repercussies dit heeft voor de woon- en zorgsector. Wij focusten op de verhuisredenen, woonwensen en toekomstplannen¹. Van 2015-2018 vond een onderzoek naar vergrijzing op het platteland plaats, in opdracht van de Vlaamse Landmaatschappij (VLM)². Het onderzoek vertrekt vanuit (1) de vaststelling dat het platteland vergrijst en (2) de vaststelling dat heel wat plattelandsregio's weinig voorzieningen kennen, wat personen die (potentieel) minder mobiel zijn, harder kan treffen. We bestudeerden twee plattelandsregio's: de zeer landelijke Westhoek en de iets meer verstedelijkte Kempen.

In het plattelands- en het kustonderzoek kwamen voornamelijk eigenaars (vaak in een comfortabele financiële situatie) aan bod. Daarom gingen we in een derde onderzoeksproject voor een focus op stedelijke huurders in armoede (2018-2019). Tot slot bevroegen we ook ouderen in de stadsrand (2019-2020). Die laatste twee onderzoeken vonden plaats in opdracht van het Steunpunt Wonen.

Voorliggend onderzoek is kenmerkend op verschillende vlakken. Ten eerste doet het een beroep op een grote hoeveelheid empirisch materiaal. In totaal gaven 199 ouderen (in 108 interviews en zeven focusgroepen) ons een inzicht in hun ervaringen en percepties. De beleving en perceptie van ouderen is dan ook het centrale vertrekpunt. Ten tweede bekijken we wonen *sensu lato*. Het gaat niet enkel over de woning, maar ook over alles eromheen, zowel de fysieke als de sociale woonomgeving. Wonen is immers meer dan een dak boven het hoofd hebben. Onderzoek wijst op het belang van fysieke en sociale acti-

1 — SumResearch (Brecht Vandekerckhove en Niels De Luyck) nam de verhuisbewegingen voor hun rekening en HoGent (Nico De Witte) bestudeerde de zorgverwachtingen van de verhuizers.

2 — In samenwerking met SumResearch / Atelier Romain (Brecht Vandekerckhove, Niels De Luyck en Céline Wellens) en collega Elise Schillebeeckx (KU Leuven).

viteit (Benedict e.a., 2013; Chodzko-Zajko e.a., 2009; Erickson e.a., 2011; Nelissen, 2017; Maier, 2017; Pels & Kleinert, 2016). We stellen vast dat de ruimtelijke context, gaande van de inrichting van de woning tot de ruimtelijke organisatie van Vlaanderen, die activiteit sterk in de weg kan staan. Ten derde heeft voorliggend onderzoek een grondige evaluatie van het beleid tot doel. We stellen vast dat het AiP-beleid uitgaat van heel wat impliciete veronderstellingen. Ons onderzoek toont aan dat het beleid vertrekt vanuit een ‘virtueel’ beeld van ouderen en de woonomgeving.